

FAZLA

TASPINAR

Sayı : 39

19 - İkinci kânun - 1936

15/3/1936

İÇİNDEKİLER.

Köylünün Kalkınması.

Din - Devlet.

Afyon'da Tarih Araştırmaları.

Acıma

Firikya ve Anadolu'da Durumu.

Taşpınardan Damlalar.

Aksaray ve Çay.

T. P.

Y. M. Aren.

E. Â. Gökpınar.

E. Â. Gökpınar.

A. Z. Ökmen.

Edip Âli.

E. Â. Gökpınar.

ABONE :

Seneliği [120] kuruş. Abone için Halkevine baş vurmaldır.

İmtiyaz sahibi : Ahmet Sami

Neşriyat müdürü : Sami Akyol

Basıldığı yer : Afyon - Doğan Basımevi

TAŞPINAR

OSMAN FERİT SAĞLAM'IN
TÜRK TARİH KURUMUNA
ARMAĞANIDIR

Cilt : 4.

Sayı. 39.

Afyon Halkevi Tarafından
Her ayın ondokuzunda çıkarılır.

İdare Yeri : Afyon Halkevi.

19 İkincikânun 1936.

KÖYLÜNÜN KALKINMASI.

Cumuriyet yönetimi bu işi en önemli bir iş olarak ele aldı. Gerçek, bunun üstüne ne kadar titrese yeridir. Çünkü hakikatta bu, bir "hayatı koruma," işidir. Bir yurd ki üstünde yaşayanların dörtte üçü köylüdür, orada köylünün ulusun kalkınması demektir.

Hükümetin köy için köklü kararlar aldığı, Ziraat bankasının artık köye tam bir yardımcı olduğunu sevinçle görüyoruz. Köyün kutsal bir vatan köşesi sayılmadığı, köylünün öveği evlat olduğu devrin karanlık ve öldürücü havası köyün üstünden birer birer sıyrılıyor. Gerçek o ne devirdi? O ne ekmeği yenilen adama hayınlıktı? Saray köylüyü aşağı bir yaratık gibi tutar, hasta olsa beline bir tekmede o indirirdi. Buna karşılık ondan gördüğü iyiliği acaba kimden gördü? Kızıl sultanlar, Kara sultanlar tahtlarının sırmalarını yetimlerin saçlarından ördüler. Avuç avuç savurdıkları incileri dulların göz yaşlarından topladılar. Ekmeğini yerler; parasını, toprağını, gücünü, ırzını, kanını alırlardı. Artık alacak başka bir şey bulamadıkları için onları yurda avuç avuç sefalet halinde bırakıp savuştular.

Bunları kaçınıcı kere sayıp dökmekten ne çıkar? Derd işte.. Bir dokundumu arkası sökülüyor.

Köyü şehirden saatler, günlerle değil yüz yıllarca uzaklaştıran osmanlılık Türklük ayrılığıdır. Şehir dili çabucak osmanlıcaı aldı. Halbuki osmanlıca köy dilinde gülünçleşti. Köy ağzı ağır aksak hicaz şarkıyı söylemedi. Kendi türküsünü yanık gönlü gibi yaşattı. Köy kalbi kasideye, gazele değil koşmaya, maniye açık bulundu. Ve köy eli.... Bu öyle bir eldirki yüzlerce yıl görünür ve görünmez varlığını yok etmeğe savaşırları doyurdu.

Bu gün artık köy görünmez varlıklarını yükseltecek, görünürlerine kuvvet verecek, bolluk ve rahat getirecek ele kavuşuyor. Köycü artık vatan için bir azizdir. Ancak köycülük başlı başına bir bilgi, başlı başına bir meseledir. Yarım köycü yarım münevvere benzer. Birisi nasıl ilmi kafasında hazmedemezse öteki de köyü derinden kavrayamaz. Bellidirki aziz dediğimiz köycü bolluk, teknik, kültür ve bilgiyi heybesine doldurarak köy yolunu tutacak olan kıymettir.

T. P.

DİN - DEVLET.

Yusuf Mazhar Âren

Bu makaleyi yazmağı düşündüğüm zaman gözümün önüne -zavallı matbaacı çırağı- Franklen ile paratonerin icadına varan garip uçurtması geldi....

O selahiyetsiz bir adam olarak müdahale ettiği bu işte muvaffak olduğu gibi -acaba bende,- temamlle selahiyetsiz olduğum bu meselenin hallinde -tesadüfen- isabet etmiş olacağım mı ?

* *

Taşpınar'ın bundan evvelki nushasında -dil inkılabı vesilesile-basılan yazıda, mevzuun izahına zemin olarak, insanların zuhurle (Site) teşkiline kadar geçirdikleri dört inkılâp safhasına ait bir faraziyeden bahsetmiştik...

Bu faraziyede insanların tekâmülünde asıl amil olarak iki şey göstermiştik:

1 — İrkin hassasiyet derecesi;

2 — Bu hassasiyetin uyandırdığı ihtiyacın sevk kudreti:

Bu ihtiyaçların, behimi insan ile hassas insan arasındaki geçidde, temamlle iktisadî olduğuna hüküm etmiştik.... Hatta hilkatinin ilk adımında sürü hayatı geçirdiğini kabul ettiğimiz insanların (zaika) hissini inkişafı yüzünden hoşlandıkları şeyleri tanımaları, tercih etmeleri, aramaları ve bunlara hasren tasarruf etmek istemeleri gibi sürü hayatının nizamına uymıyan temayüller yüzünden dağıldıklarını ve cinsî ihtiyaçlar sevkile erkek ve dişi olarak saklı ve münferit hayata başladıklarını göstermek istemiştik....

Bu tarzda zuhur eden ailede dişi ile erkeğin muayyen maddelerin tefhim ve tefehhümünde ittifak eyledikleri tasavvut tarzlarıyla o maddelere isim koyarak lisanın esaslarını kurduklarını söylemiştik...

Münferit ailenin, yavruların tezauf ve tekessürile (aile kömesi) halini aldığı zaman kendisini gösteren geçinmek zorluğu yüzünden -dahili bir mücadele ile- bölündüğünü ve bu devreden sonra emniyeti temin eylemek için icap eden müdafaa hissini sevkilede toplu yaşamak ve kalabalık olmak ihtiyacının icaplarının insanları kör verimi geçinmeğe yetişmiyen tabiatı zorlamağa mecbur etmek suretiyle site hayatını vücade getirdiği fikrini ileri sürmüştük...

Bundan sonra -insanlar- kifayetsiz verimlerle geçinemedikleri site muhitinden taşmışlarki bu taşış

1 — Müstevli devlet hareketi

2 — Muhacir aşiret (şimdiki devirde yalnız: muhaceret) hareketi Şekillerinde vuku bulmuştur.

* *

İnsanların (site) hayatına girmeleri hadisevi mahiyette hissolan iki şeyin tanzimiyle mümkün olmuştur:

1 — Tasarruf hakkı

2 — Aile hukuku

Birincisinin, -müsbet bir ameldi ki- başlangıcında umumî kefaletin insiyakı ve mütekebil müeyyedesini altında olup başka bir müeyyede muhtaç olmadığına hüküm edilebilir... Bu merhalede «jan jak Rusunun» istihza olunan- fikirlerine uygun bir hayat tasavvur olunabilir.

İkincisinin, sitenin heyeti umumiyesinin temin ettiği huzur ve emniyet içinde fertlerin kendi hodkâmlıkları sevkile aile kayıtlarından kurtulmak hususunda gösterdikleri temayüllere karşı, (selâmeti umumiye) denilebilecek bir luzumun, bozgunluk korkusu olarak site şahsiyetinde, (tedafui) bir kuvvet hasıl etmiş olmasıdır.

Bu tedafui kuvvet şahıslar üzerinde (müteaddi) bir şekilde münakis olmuş ve onları kayıtlar altına almıştır...

* *

İlk aile kömelerinde tasarruf bir teamül ve itiyat halinde tanınmakta ve aile buhranının neticeleri hissedilmemekte ve harici tehlikelere karşı bütün fertler «laşuuri» -inconcient- ve sevki tabiiilerinden kalma heyecanlarla, müşterek hareketler yapmakta idiler.

Aile kömesinde ana ve babaların az veya çok perestijleri olabileceğine ihtimal verilse bile, tam bir otorite sahibi olmalarına imkân tasavvur edilemez... Aile kömesi mütecanis bir kütle olduğundan içinde bir hakim, bir otorite sahibi kimse hasıl olamaması tabiidir.

Bu veçhile aile kömesinde fertler hiç bir otorite tanımadıkları halde site hayatına girince bunu, hariçten gelmek üzere, ilk defa -aile hayatlarında- hissetmişlerdir.... Bu otoriteyi tanıtmak için ortada bir otorite sahibi lâzımdı... Ve bu otoriteyi hiç bir fert

icra edemezdi.... Çünkü hiç bir fert diğer ferdin otoritesini kabul edemezdi. Bu sebeble (site) bu otoriteyi (manevî) dediğimiz şekilde icra etmiştir...

* *

Fetşizim, natürizim, animizim, antropomorfizim, totemizim gibi ibtidai dinlere ait olarak âlimlerin-yaptıkları tasnifleri üçnoktai nazardan tetkik eylemek icap eder:

- 1 — Irkın temeddün kabiliyetinin müsait olduğu hududa göre
- 2 — Irkın temeddünündeki müsaade derecesine göre
- 3 — insanların kabul ve tellakilerince manevî otorite sahibi olan hükümdar semboline göre...

Binaenaleyh dinler, mütezahir eşkâli ne olursa olsun, başlangıçta (aile hukuku)nu tayin ve muhafaza için sitenin yarattığı ve maddî olarak teyit eyleyemediğinden manevî bir şekilde icra ettiği otoritedir...

Devlet hak ve vazifesine teallükü itibariyle, sîrf manevî olan, bu otoritenin tamamen [devlet şeklinin ilk tezahürü] olduğuna nazaran vicdanî ve vehmî değil -tamamen «siyasî» olduğuna- hükmolunur.

Ona vecedî ve vehmî şekil zorla verilmiş ve insanlar bunlara her zaman zorla inandırılmış ve uydurulmuştur.... Binaenaleyh insanlıkta -Devletten ayrı ve- din denilen tabii bir müessese olmadığına hüküm edilmek zaruri olur.

* *

Buna [gayri maddi otoriteli devlet] demek münasibdir.

Aile hukukunu teyit ile başlayan bu devlet, sitede devam eden hayatın gittikçe muğlak bir hal almasından dolayı müdahale hududunu tevsi eylemiştir. Sitede kendisini hisstiren içtimaî lüzumlara göre: meselâ ailede:

1 — Kardeşlerin bir biriyle izdivacını meneylemiştir... Belki böylelikle erkek ve dişinin yaptıkları aileyi:

- A - Ayrıldıkları ailelerin mütevazin mürakabesine koymak
- B - Ve bu vasıta ile o ailelerin arasında bağılıklar yapmak istemiş olabilir.

2 — Bir çok ahvalden bir sitedeki kız ve erkeklerin, birbirleriyle izdivacını menederek diğer bir sitedeki kız ve erkeklerle birleşmesini iltizam etmiştir. Buda belki:

A - Aynı site içinde erkeğin dişi üzerindeki hak ve otoritesinin genişliği hasebile dişinin çıktığı ailenin bunlara müdahalesini kesmek.

B - Rakip, hasım yahut mütecerrit ve lâkayt olan sitelerin fertlerinde sihriyetle hasıl edilecek alakalardan sitelerin şahsiyetlerini hissedar etmek istemiştir...

3 — Bir kadınla bir erkeğin birleşmesini muayyen şekillere tabi kılmış ve bunların haricindeki birleşmeleri beğenmemiştir... İlh.. İlh...

Aile nizamını tesis ve muhafaza etmek fiili, tasarruf hakkında tanzim ve tayin etmeği zeruri kılmıştır: İlk merhalede iktisap şekillerinden birine sirkat demiş ve sirkati menetmiştir. [Gayri maddi otoriteli devlet] nüfuzunu insanların [harikülade] ve [hila-fülade]liği ile vahimesine hükmeden bir kuvvet ile icra edebilmiştir. İşte insanları devlet otoritesi altına almak vehimlerinde insandan gayri bir hükümdar yaşatmakla kabil olmuştur. Bu hükümdar, otoritesini yüksek gösterecek vasıflarla anılmış ve anlaşılmıştır.

Halbuki hakiki hükümdar bunun tercümanı, yahut mümessili veya vekili sıfatile faaliyet gösteren kimsedir...

Her otorite gibi bununda cebir ve tazyık ile inkiyat temin ettiği düşünülürse insan tabiatında maneviyata inanmak meylî ve ihtiyacı mevcut olmadığına hükmolunur.

* *

Fakat hayatın mütevaliyen gösterdiği tenevvü neticesinde ferdi âmal çoğalmağa ve bunları tanzim etmek istiyen [gayri maddi otoriteli devlet] teşkilatlanmağa başlamıştır ki bunu onun:

1 — Özünde:

2 — Harici tesirinde:

Olarak [Teaddüdüillah]ı ve her ameli, otorite ve arzusu altında idare eden bu tâli, bu yardımcı Allahların mümessil ve tercümanlarının faaliyetlerini medeni asırlarda devletlerin kesbeyledikleri şekillere tamamen benzetebiliriz.

Medeniyetlerin ve inkişafının devamı sırasında [gayri maddi otoriteli devletin] sitatik olan idare ve umdelerinin kâfi gelmediği hal ve hadiseler maddi otoriteye istinat eden ve şimdiki devlet sistemlerine başlangıç olan maddi devletlerin tesisini zarurî kılmıştır ki bu zaruret:

1 — Müdafaai milliye.

2 — Harici siyaset ve dahili inzibat.

İşlerine ait ve dinamik bir ameli müstelzim ihtiyaçlardan doğmuştur.

Bu tarzda teşkilatlanmayan ve [gayri maddi otoriteli devlet] sisteminden ayrılamayan milletler, gerisinde kaldıkları zamanların üzerlerine yığıldığı topraklar altında çürümüşlerdir.

Maddi devlette hükûmdarın, manevi hükûmdarın tabi, veya mütefiki ve ekseriya manevi otoritenin hamisi olarak, deruhde ettiği vazifelerin haricinde olan şeyler [gayri maddi otoriteli devlete] kalmıştır ki bu rejim on binlerce yıl devam eylemiştir... Bunların arasında insanda pek bati ceryan eden fikri tekâmülün seyrine tabi bir hulûl -huruç ameliyesi- vukua gelmiş durmuştur; bu ameliye ayrı vazifeler ifa eden bu iki teşekkülün arasındaki mesafe arttığı zaman [gayri maddi otoriteli devlet] teşkilatının yeni ihtiyaçlar dairesinde maddi devletin pirenslilerine intibak etmesi tarzında tezahür göstermesine sebep olmuştur. Bunun en yakın misalleri müslümanlıkta gördüğümüz gibi maddi devletin manevî devleti yuğurup içine almak gibi müsbet ve hıristiyanlıkta gördüğümüz gibi reaksiyon halinde [gayri maddi otoriteli devlet] diktatörlüğü tesis etmek şekillerinde menfidir. Fakat reaksiyon şeklindeki hal mukabil hareket uyandırdığı halde, füzyon hali devamlı olmuştur. Artık [dinamik devlet] ve [sitatik devlet] dahi diyebileceğimiz bu ayrı vazife gören ve ayrı tesir icra eden teşekküllerden dinamik devlet [müdafaai milliye], [harici siyaset] ve [dahili inzibat] işlerine münhasır olan vazifelerden - fertlerin fikri ve hayati yükseklikleri derecesinde - otoritesini tesis edebildiği başka şeyleride üstüne almağa başlamıştır. Adalet tevzii, kisbükâr, sihhat muhafazası, ahlâkî hareket ve hallerin kontrolü, ve -müdafaai milliye- nin silahtan ziyade iktisadî olan diğer bir nevini teşkil eden- ilm ve sanat ve asrî terbiye işlerininide görmeğe kudret kesbeylemiştir.

Vazifenin bir hükûmdardan diğer hükûmdarın mesuliyet ve meşguliyeti altına girmesi -maddi devletinkine -medeniyet, ve fikir terakkilerine karşı manevî hükûmdarın yürütemez olduğu otoritesinin devamı için o medeniyet ve fikir terakkilerini durdurmak istemesine mukabil, maddi hükûmdarın maddi vesaitle otoritesini icra edebilmesi neticesidir.

AFYON DA TARİH ARAŞTIRMALARI

E. Âli Gökpınar

Karahisarın eski hali ne olursa olsun Selcuklar'ın son devirlerinde çok önem kazanıyor ve Selcuklar'ın çok değerli vezirlerinden sahibata Fahrettin Ali'nin Karahisara sahib olduktan ve adını verdirecek derecedeki ilgi ve benimsemesinden sonra Afyon daha süratla ilerliyor, büyüyor ve 14, 15 inci asırlarda Türkiye'nin belli başlı şehirlerinden biri oluyor.

Biz buradaki tedkikatımızla yalnız mezar taşlarına göre inceleme denemeleri yapacağız.

Büyük azatta, arkadaşım Bekir Sıtkı Sincer ile «Olucak» karşısındaki eski ve büyük mezarlıkta bir inceleme gezintisi yaptık. Mermer kitabeli mezarlar üzerinde dikkat nazarımı çeken 9, 10 uncu H. asra ait taşların gayet süslü nakış ve çok düzgün ve güzel yazılı olmaları idi.

Bu taşların bir kısmı toprağa gömülmüş yalnız kavuğu kalmış. Bir kısmı dikildiği gibi durur vaziyette... Bu güzel ve mütevazî san'at izleri o vakit ki Afyon'un ileri hamleli, zengin bir medeniyet içinde, bilgili marifetli, bir hayat geçirdiğini bayık bir surette anlıyordu.

Mezar taşları ne kadar eksik olursa olsun armağan kaldığı devirlerin hayat ve hallerini samimiyetle nakil ve ifade eden bir kaynak sayılır.

Maddi devlet -kendisinin yardımcısı olarak ve kendisi gibi fakat uzun fastlalı- istihaleler geçirerek ve taşıdığı yükün, ve başarımamağa başladığı vazifelerin her merhalede bir kısmını sırtından atarak buğüne kadar gelen [manevî otoriteli devlet] in, on bin senelik eserleriyle dolu olan insaniyette, hatırasının devamından başka bir şey ile alakadar olamaz olmuştur. Onun, değişmiş bir devlet sistemi olarak sahneden çekildiğini göstermek için maddi devlet mantıki bir sebep ve lüzumu olmadığı halde kendisine [layık] ismini takmıştır...

Bu lüzumsuzdu, çünkü; medeni devlet [manevî otoriteli] bir teşekkül olarak başlamış ve temamlı maddi otorite ile işler bir hale gelmiştir.

Hassatan, bu taşlar hep halk tabakasına ait olması, genel bir surette, o devrin zevkini ne kadar inceldiğini pek âla gösteriyor. Sağa, sola serpilen bu taşlardan Sığır eyleği Kal'a karşısında:

....*Binti Hacı İvaz*
Fi şehri safar sene Tisiin ev
Semanemie
890

Olucak karşısında dört köşeli süslü nakışlı ve kavuklu kabrin üç yanında bir hadis. Bir yanında:

Mvstafa Bini Ramazan
Tarihan sene 859

Olucanın karşısında her tarafı yazılı ve çok süslü büyük iki kabir taşı.

Bu kitabelerin içinde tarihi en eskisini, Aşağı Olucak karşısında kabirler arasında dört köşeli ve üstü kavuklu bir taş tesbit ettik. Bu taşın bir tarafında:

Intekale min darilfena
İla daril baka

Bir tarafında:

Hamza bey bini Hacı bey
Fi evail Ramazan sene
Erbea ve tisime sebame
794

Bu kabrin yakınında bir kabir daha:

Mehmet Ali merhum
Ma'fur sene
888

Bir başkası:

Teveffelmerhumulmafur
Devriş bini hacı Mü'man
sene 929

Çeşmenin karşı taraflarında, her halde ayrı bir devre ait olan ve bir metre derinlik içinde bir üstüvane yarısı şeklinde çok büyük ve tek parça bir lahitde, nazara çarpmaktadır. Başka bir

yerden başka birisi içinmi, yoksa oralarda eski bir medeniyetin armağanıdır? Belli değil.

***
Olucanın yan üstünde, "Muttalib,, yolundaki eski mezarlıkta gömülü mermer taşlarda aynı mezar taşlarına benzeyor.

İzmir istasyonuna giden caddenin solundaki ve ucu "Yarenler,,e çıkan mezarlıktada, aynıyle mermer nakışlı ve hemen hepsinide bir tarafında «İntekalemin dari...» yazılı mezar taşları... 9 ve 10 uncu H. asra ait..

***
Şhreküstü tarafındaki, Ortasivri dibindeki mezarlıktade, aynı devrin ve birbirine benzeyen nakışlı ve kitabeli mezar taşları var.

Burada, girilen yerin sağ tarafında, bugünde kendi adını taşıyan «Hacı Gani» köprüsünü yaptıran hayır ıssının oğlu Hacı İskender ile kızı Menase'nin süslü kabirleri var.

Bunların ölüm tarihleri «900. H.» olduğuna göre babaları bu tarihten daha evvel yaşamışki adını taşıyan bu «Hacı Gani Köprüsü»nün ilk yapılme tarihi (450) seneden aşağı değil.

Yine buradada bir kısım ve aynı devre ait kavuklu mezar taşları varki, gömülü olduklarından kime ait oldukları belli değil.

İncelemesi yapılan bu kabirlerin hepside 8, 9, 10 uncu H. tarihe ait olması, gösteriyorki, atalarımız Rumeli'ye yerleşip oralara tamamen hakim olduktan sonra, buralar ihmal ve unutulma örtüsü altında, hayli yatmış olmalı! Bin ve küsurunu taşıyan tek bir taşa rast gelmedim.

Yine, Olucak karşısında 1146. H. tarihini taşıyan bir gelin mezarı var. Manzum tarihini; Nevşehir'li İbrahim Paşanın ölümüne tarih düşen şair Asım yazmıştır. İstanbul'dan ısmarlanıp gelen bu kitabe, altında yatan ve arkaya bıraktıklarının acısını kederini ifade etmekten çok uzak... Buz kalemle yazılmış!. Aynı zamanda bu, diğer mezar taşları gibi Afyon'un kendi izeri değil.

Artık 1200. H. tarihinden sonraki kitabeli mezar taşları hemen tamamen İstanbul'dan getirilmiştir.

***
mezar taşlarını incelerken, şehirin 14, 15, 16. asırlarda, san'at hayatı çok ilerde olduğu ve sonraki asırlarda, bu hayatın eskilere nisbetle durgun bir halde kaldığı, pek açık surette gözümüze yayılıyor.

ACIMA

E. A. Gökpınar.

Dünyanın en güzel çiçeği bahçelerde açmaz; O; zevk ve şehvet diyarından uzak yerlerde bir sır gibi açılır..

O ancak ızdır çekildiği vakit tanılır.. Uçurumların kenarına eğilir.. Kâsesi bir buhurdan gibi.. Karanlık göklerin altında yaslar ve yıkılar arasında tatlı umut kokuları yayar.

Her türlü acılar için, onun göğsünde bir damla göz yaşı hazır: fakat, bayramda bacılarının arasında gülümsemeyi de bilir.

O; insanın yüreğinde açar;

O: ne sevgi ve ne de dosluktur.

Talihsiz onu çağırır ve arar; kutlu olan yardıma koşar..

O "acima,, dır.

Geçmiş zamanlarda, şübhesiz Afyon en yüksek devrini 15 inci asırda yaşamış. Büyük Ozan Abdurrahimi Türk tarihine, oasır armağan etmiştir.

İlmenler ve hattatların sayısı bu asırda daha çoktur.

Bu asırdaki vakfiyeler daha çok zenginlik haber veriyor.

Gedik Ahmet «Paşa» gibi Türk tarihinin büyük simalarından biri olan Kahraman; Cami, Medrese, İmaret, Hamam.. Bu değerli anıtlarını, Afyon'a bu asırda dikmiştir.

Tuti Mizak oğlu Kasım «Paşa» Büyük Ozana ithaf ettiği cami bu asrın verimidir.

Afyon'unu iftihar konusundan biri olan, değerli ozan Mehmet Sema'i=Sultan Divani bu asrın son doğurduğu, sönmez yıldız ölmez döllerdendir.

Böylece geçmiş zamanlarda Afyon en kutlu devrini (15)inci asırda yaşamış. Fakat bu asrın, içinde güneş gibi, doğan ve sonlarına kadar yaşayan ve ona en büyük şerefi veren, ulu ve aziz Abdurrahimin adını verecek. «Afyon'da 15 inci asır medeniyeti» yerine «Afyon'da Ozan Abdurrahim devri» demeyi çok muvafık boluyor ve haklı bir iddia ile bu hükmü ortaya koyuyorum.

Eski büyük kabiristandan, evvelce Viranbağı semtine nakledilen mezarlıktaki taşlar arasında çok ilgi uyandıranları vardır. Gelecek sayıda yazacağız.

PHRYGIEN (FIRIKYA) [.] VE ANADOLUDA DURUMU

YAZAN

Dr. Erich Brandenburg

[1]

ÇEVİREN

A. Zeki Ökmen

Firikler üzerinde doğru ve sağlam fikir elde etmek için oturdukları ülkenin kültür ve coğrafi durumunu göz önüne getirmek gerektir. Eski kurunların tecimen ve kültür yolları bu günkü gibi yerin özelliğinden ötürü aynı yerlerden geçmekte idi. Bu genel olarak şimdiki demir yolu gibi ırmakların geçtiği yerlerden gider ve Toroslar üzerinden Mezopotanya'ya uzanırdı. Ve yine İstanbul - Eskişehir - Konya yolunu Doğudan Batıya giden ikinci bir yol çaprazlardı. Bu büyük yol bu günkü Ankara - Eskişehir - Karahisar - İzmir yoluna benzerdi. Yani eski Eti merkezi olan Boğaz Köyünden "Spilos,,a (1) oradan Ege denizi adalarından Yunanistan'a ve "Miken,,e giden yol idi. Her iki yolun çaprazlaşma noktası hemen hemen Firikya anıtları alanındadır. Kuzey ve kuzey doğudan güneye doğru yayılan ve hemen hemen 2500 metre yüksekliğe varan Türkmen dağları zincirinin çevrelediği dağlar ülkesi Firikya'dır. Bu dağlar zinciri iki ırmakla sulanmaktadır: Doğudan Sakarya Irmağı eski adıyla "Parthenios,, ve batıdan akan Porsuk çay "Thymbres,,..... Bundan başka Porsuk çayına akan ve Ahi dere diye adlanan bir küçük çay daha vardır. İşte bunun suladığı alanda enteressan arkeolojik buluşlar yapılmıştır. Türkmen Dağının yüksek çizgileri bu alanı bir dereceye kadar iki kısma ayırır. Bunun bir yönünde batıya doğru resimli anıtlar, diğer yönünde dört köşe şekillerle yapılmış ve Maeandr modelli (2) adını alan anıtlar, yani ünlü Firikya anıtları bulunmaktadır. Bu

[.] Dergimizin 3 üncü cildinin 28 inci sayısında çıkan "Firikya Abidelerine Doğru Bir Gezinti,, yazısında geçen Firikya anıtlarını inceliyen ve Türk tarihi için pek değerli olan bu eseri TAŞPINAR oyuyucularına bu yapraklarda sonunda bir kitap olacak biçimde sunmakla büyük sevinç duyar.

[1] "Spilos,, Manisa yakınlarında eski bir medeniyet merkezidir.

[2] "Maeandr,, Hensesi olarak binalar üzerine yapılan şekillerdir, bunlar dört köşe üç köşe veya çizgilerle olabilir. [çeviren]

uramın (semtin) bu günkü sakinleri kızılbaşlardır (?). Bu ad Türk olmalarından ileri gelmektedir. Bu söz İslâm olmıyanlar için söylenir. Bunlar büyük bir olağanla eski ilk oturanların bırakıntılarıdır. Bu kanığı bu adamların süslerinde, araç ve avdanlarında sakladıkları sayısız antika şekillerden çıkarmaktayız. Bu enteras-san durumu bir parçacık olsun çok güç gidilebilen köylerine borç-luyuz. Bu köyler büyük ordu yollarının dışında olan vadilerde bulunmaktadır; çok yazık ki dilleri ve yaşama alışkınlıklarından henüz pek az şeyler bilmekteyiz. (3)

Firik tarihi hakkında temelli olarak hiç bir şey bilmiyoruz. Bizim o zamanki kaynaklardan çıkardığımız azıcık bilgileri bizi en yakın ve doğru bir fikre götürmesi yönünden önemli görmekteyiz. Bu yüzden Eti tarihi ile ilgili olarak dikkatimizi çeken bazı sonuçlar çıkarabiliriz: Simdi oldukça doğru olarak biliyoruz ve "winckler,"in Boğaz Köydeki buluşları bu devre ilgili bilgilerimizi daha çok genişletmektedir. (4) Doğum yılından «Milattan» önce 2000 yılları ortalarında Küçük Asya aynı ulusallıkta olan bir çok devletler elinde bulunmuştu, bu hemem hemen Orta zamandaki Alman devletiyle karşılaştırılabilen bir devlet birliği teşkil etmekte idi. Almanya'da olduğu gibi bu her devletin egemenliklerinin vakit vakit değiştiği görünmekte idi. Bu devletin merkezi şimdi kesin olarak saptandığı (tesbit edildiği) gibi Chatti (Hatusas) yani Boğaz Köyde dulanmakta idi. Bir çok ilk bilgilerle şimdi biliyoruzki büyük Eti İmparatoru Mısır Firavunu ile ona bağlı beylerle yakından ilgilendiler. Ve arısı ulusal andlaşmalar imzaladılar. Büyük Eti İmparatorunun Firavna birader ve yeğenim deye yazdığı dimlomatik mektuplaşmadan şu sonucu çıkarmaktayız. Bizim buralarda araştırdığımız kültür hiçte Mısır'dan geri kalmamaktadır. Bu kültürün aynı zamanda Mezopotamya'dan beri buraya kadar etkilerini gösteren Babil kültürünün (5) bir süreği ve bir evrimi olduğu çok olağan bir şeydir. Aynı zamanda Mısır kültürünün etkisini de buna katmak gerektir. Her ne hal ise bu sorumu aytısmak bu eserin çerçevesi dışındadır. Fakat biliyoruz ki bu zamanda (yani doğum yılından 2000 yıl önce) Suryede, Ege denizi

[3] Halkevimizin çalışma yollarından biriside bu olacaktır.

[4] Kitabın 1907 de yazıldığı göz önünde tutulmalıdır.

[5] Daha doğrusu Sümer kültürünün "çeviren,"

kıyılarında bizim söylediğimiz kültürle bağlı kültürler vardır. Yukarıda söylenen ve bu değişik uramları bağlayan kültür yolları Firikya'nın ortasından geçtiği için aşağıda birer birer anlatacağımız arkeolojik buluşların incelenmesinde söyleneceği gibi, bunlarda Eti kültürünün etkisini gözden uzak tutmayacağız. Tam tersine Firikya'yı yalnızca bu kültür ilgilerinin etkisi altında uzun zaman kalan ve onlar tarafından geniş ölçüde etki gören bir ülke olarak görmek gereğinde olacağız. (6) Şurası göz önünde tutulmalıdırki klasik kaynakların verintilerine kulak asmamalıyız. Zira bunlar çok eski bir zamandan kalmıştır; o zamanda ise binlerce yıllık arkeolojik ve tarihsel maddeleri ilmiğ olarak işlemek ve değerlendirmek yoktu. Öncel bir fikir olmadan yapılan araştırmalar Firikyalı'lar üzerinde her hangi hatırı sayılır bir etkiyi onaylamaz. Elenlerin Küçük Asya ile yakından ilgilenmesi -Ege kıyısı şehirler ayrı- ancak büyük İskender'in akınıyla olmuştur. Bu da her hangi derinleşen bir etkiyi geride bırakmak için yetişmedi; çünkü çok hızlı ve birdenbire olmuştur. Elen kültürü Küçük Asya'da ancak plânlı olarak ve Romalıların ciddi temeller üzerine kurdukları sömürgecilikleriyle yani doğum yılından önce son asırda yerleşmiştir. En son şunada dikkat etmek gerektiği bize kadar gelen ve belki bir unvan gibi söylenen Midas ve buna benzer pek az adlar da Elen etkisi için hiç bir sonuç vermez.

* * *

Firikya'da en eski arkeolojik buluşlar; ırmakların verimli kenarlarında hayvan eğitimi ve tarla işlerine yarıyan vadilerin kıyılarında bulunan kaya inleri idi. Oldukça yüksek olan dağlar da zengin avlara yaramakta idi. İlksel oturma inleri tabii olarak zorrağla işlenmiş ve ve sonraları buna yeni inler eklenmiş kaya oyukları idi. Şimdi bunlardan iz olarak kalan yalnız damı yıkılmaktan koruyan direklerdir. (Resim 2.) Bu biçim oturma evleri -tam örnek olarak- Ahi Dere vadisinde görülmektedir. Burada bu oturma evlerinde insanlar ve hayvanlar için özel yerler vardır. Bu inler ocakları, sedirleri, ışık yakılacak yerleri, oturma

[6] Bu suretle tabii olarak Firikya'da yalnız yabancı etkilerin her şeyi yarattığını söylemiyoruz. Tam tersine bu kültür kuvvetli özel bir duyuşa bazı yönlerde şekil ve akış vermiştir.

ve bekleme odalarıyla görünüşte ev olarak ve bir kısmı bu günkü gibi yemlik kullanmaları ile de ahır olarak karakterize edilebilir. Bunlar bize tarla işi yapan ve hayvan beslemesini bilen bir çiftçi halkının o zamanki varlığını gösterir. Bunların yanında genel olarak yüksek kayalara uzanan öyle inler vardır ki pek güçlkle çıkılmaktadır. Bunlar belki düşman saldırılarında korunmaya yaramaktadır. Bu fikir de bir ulus dalğasının diğerini koğaladığı hakkındaki tarihsel bilgilere uymaktadır. Bundan dolayı kabul edilmelidir ki oralarda güçlkle yurd edinmiş olan adamlar ülkeyi işlenebilir bir hale getirmişler ve daha fazlası yapılmıyacak şekilde yapılar yapmışlardır. Böylece sayısız istihkâmlarla kuvvetlendirilmiş dağ tepeleri bulunmaktadır, bunlara kale adı verilmektedir. (Resim 3.) (7) Buralarda kayalara oyulmuş anbarlar yiyeceklerin saklandığını göstermektedir ki bu da orada uzun zaman yerleşme durumunu göstermektedir.

Üstünden geçilen öyle geçitler bulduk ki... Böyle inlerin oldukça yorucu ve can sıkıcı yapıları yavaş yavaş ahşap evlerin yapılmasına razı kılmıştır. Bu durum özel olarak Maeandr modelleri dediğimiz dört köşeli süslerle bezenmiş fassatlar anlatılırken göz önünde tutulacaktır.

Firik san'atının en belli başlı tanıkları söylenen kaya anıtlar (fassatlar)dır. Bu alanda sık sık rastlanan dikel kaya divarlarında kaya yüzleri düzleştirilmiş ve cilâlandırılmıştır, sonra bunlar kabartmalar -ki Maeandr modelleri- ile bezenmişlerdir. Bu fassatlar 1800 yıllarında "Leake,, tarafından ortaya çıkarılmışlardır. Fakat ilmiğ çalışmalar ancak geçen asrın son on senesi içinde "Reber,, , "Ramsay,, , "Perrot,, gibi adamlar tarafından başlamıştır, süs ve bezemelerine göre iki sınıfa ayırmaktadırlar; resimli anıtlar "fassatlar,, , dört köşe modellerle süslenen anıtlar "Maeandr,,lardır. Resimli anıtlar; styl kiritiği yönünden, işaretlerinin verintilerine göre dört köşe modelli anıtlardan daha yaşlıdır. Bu süslerin eregi kiral mezarlarının dış süsleri olabilir. Mezar sorumu üzerinde tam bir birleşme yoktur, bunu aşağıda daha yakından göreceğiz. (Arkası var.)

[7] Afyonumuzda'ki Kalenin yapılış tarihide Firikya'l'lar zamanına uzamaktadır. "çeviren,,

Taşpınardan damlalar:

Edip Âli

Acunda hiç değişmeyen sevgi konularından bazıları:

Yurd, Anne, Aile, Döl, Torun, Gençlik, Güzellik...

—
"İzzeti nefs,,i olmayanın tabii "izzeti nefs,,e saygısında olmaz.

—
İkisi bir yerde yakışmayan şeylerden:

İhtiyarlık, Güzellik! - Mağrurluk, Hırsızlık! - Kutluluk, Kumar! - Tenbellik, Servet! - Pintilik, - Hayat!

—
Öldükten sonra geyilen ün tacını kimse baştan çıkaramaz.

—
Hakiki san'atkâr gözleri değil kalbleri boyamayı bilir.

—
İnsanı korkutmak kolay, utandırmak zordur.

—
Bilgi; kötüyü daha kötü; iyiyi daha iyi yapıyor.

—
Kadın için en büyük gurur, annelik gururudur.

Aksaray ve Çay [1]

E. Â. Gökpınar.

Aksaray değil, sen yeşil saraysın,
Ey taze baharı andıran şehir!
Tarih sana ne ad sayarsa saysın;
Yeşil definesin sen yurdun bir.

—
Ey vaktiyle boşa giden, akan çay!
Etrafında şimdi kandil yakan çay,
Koyu gölgelerin altında tatlı
Nağmeyle çağlıyan, aya bakan çay!

—
Mısırın Nil'ne sen eş melikesin;
Koynundan feyzu nur taşan annesin!
Önünde say için andıçen halka
Sen en güzel mabut değil de, nesen?..

[1] Aksaray elektiriğe kavuştuktan sonra.

Değerli hatip ve Ozan Reşat Oğuz'un gelecek sayımızda nefis şiirini bulacaksınız.

Büyük Ozan Abdurrahim hakkındaki yazımızı ve yeni vesikaları gelecek sayımızda okuyacaksınız...

10

Kuruş.